

Návrh úpravy promlčení v osnově občanského zákoníku

(prof. Dr. JUDr. Karel Eliáš¹)

I. ÚVODEM

Při přípravě návrhu nového občanského zákoníku se dlouho vycházelo z předpokladu, že úprava promlčení v dosavadním občanském zákoníku v zásadě vyhovuje, nevyvolává v praxi výraznější obtíže a že není nutné ji podstatným způsobem měnit. V tom se zdejší odborná veřejnost shodovala a proti tomuto východisku nezazněl jediný kritický hlas.

V době přípravy věcného záměru nového zákoníku a prací na prvních verzích návrhu paragrafového znění se základní obtíž viděla v triplicitě úpravy (do r. 2006 jsme měli starý zákoník práce s autonomní úpravou promlčení). Hlavní záměr tudíž byl do budoucna úpravu promlčení sjednotit. Tím měly být odstraněny komplikace spočívající v nejistotě, co se promlčuje podle toho kterého právního předpisu. Např. nedávné tápání judikatury při řešení otázky, zda se právo na vydání bezdůvodného obohacení mezi podnikateli promlčuje podle občanského či obchodního zákoníku, je dostatečně známo.

Vyšlo se tedy z pojetí, že nový občanský zákoník v zásadě převezme dosavadní občanskoprávní úpravu s některými doplňky z paralelní úpravy obchodního zákoníku. Přitom měly být odstraněny zjevné chyby (např. podle § 398 obch. z. se právo na náhradu škody může promlčet i dřív, než škoda vznikne). Již ve věcném záměru se kladl důraz na posílení významu subjektivní lhůty. Pokud jde o pracovněprávní úpravu, zdůrazňovala se nutnost subsidiarity občanského zákoníku vůči zákoníku práce.

Některé z původních představ o budoucí úpravě promlčení byly postupně vyhodnoceny jako nevhodné. Rekodifikační komise ministerstva spravedlnosti např. brzy odmítla myšlenku zavést po vzoru obchodního zákoníku obecnou čtyřletou promlčecí lhůtu. Postupně se ukazovalo, že tzv. Newyorská úmluva (Úmluva o promlčení při mezinárodní koupi zboží vyhlášená pod č. 123/1988 Sb.), která působila – vedle úpravy promlčení v někdejší zákoníku mezinárodního obchodu – jako jeden z inspirativních vzorů pro úpravu promlčení v obchodním zákoníku, není po všech stránkách dokonalá. V průběhu prací na paragrafovém znění osnovy a při následných revizích mezitímního textu se stále výrazněji projevovalo, že zásadní recepce dosud platné úpravy z hlediska praktické potřeby neobstojí a že dílčí změny, které se jevíly jako revoluční a obtížně se prosazovaly (např. úprava možnosti ujednat si delší nebo i kratší než zákonnou promlčecí lhůtu), nejsou dostatečné. **Zásadní podnět pro revizi a obsahový posun návrhu mělo VII. diskusní fórum nad občanským zákoníkem, pořádané Právnickou fakultou Univerzity Karlovy v Praze v závěru roku 2007 speciálně k otázkám promlčení. Inspirativní byla zejména reforma úpravy promlčení v německém občanském zákoníku (BGB) jako zákonná úprava, která – rozdílně od Návrhu všeobecného referenčního rámce (DCFR) – není jen akademickým výstupem, ale prošla řádným legislativním procesem a aplikuje se v konkrétním právním řádu.**

¹ Autor je proděkanem pro vědu a výzkum a vedoucím katedry soukromého práva a civilního procesu Fakulty právnické ZČU v Plzni.

II. SYSTEMATIKA

Platný občanský zákoník má 16 ustanovení o promlčení, obchodní zákoník 22; krom toho najdeme ustanovení o promlčení i v dalších soukromoprávních předpisech, např. v zákoně o pojistné smlouvě nebo v zákoně o rodině. Osnova tyto disparátní úpravy sjednocuje, doplňuje, upravuje a systematicky pořádá. Výsledkem je 35 ustanovení.

Návrh úpravy promlčení je zařazen na závěr první (obecné) části osnovy (Hlava IV, Díl 3, Oddíl 1). Skupinovými nadpisy je rozdělen na čtyři partie označené jako „Všeobecná ustanovení“, „Počátek promlčecí lhůty“, „Délka promlčecí lhůty“ a „Obnovení nároku a běh nové promlčecí lhůty“.

Možností, jak uspořádat určitou materii v zákonném textu, je celá řada. Stačí porovnat dnešní úpravu promlčení v občanském a obchodním zákoníku, o zahraničních občanských zákonících ani nemluvě.

Zároveň platí staré poznání, že „takzvaná chybnost soustavy vyskytne se vždycky, protože každá právní soustava musí se projevit prostředně bystrému intelektu nedostatečnou. Právní pravidla nedají se předvésti »ordine geometrico«.“ (Emanuel Tilsch).¹ Příkladem mohou být ustanovení o subjektivní a objektivní promlčecí lhůtě u náhrady škody a bezdůvodného obohacení. Povaha těchto právních pravidel vyžaduje vyjádřit v jediném ustanovení počátek i délku obou lhůt. Snahy oddělit jedno od druhého vedly k poznání, že lpění na systematické čistotě vede k těžkopádnosti a horší srozumitelnosti. **Proto z hlediska zařazení převážilo, co je na této úpravě nejdůležitější, a to je stanovení délky lhůt.**

I. HLAVNÍ VÝCHODISKA OSNOVY

Platná úprava promlčení (§ 100 odst. 1 obč. z., § 388 odst. 1 obch. z.) staví na paradigmatu, že promlčí-li se právo, soud je k námitce dlužníka nepřizná. Leč tento aspekt je jen dílčí; navíc se tím řeší otázka, jak se má k promlčenému právu zachovat veřejná moc. **Z hlediska soukromého práva je podstatné, že dlužník není povinen plnit (obdobně § 214 BGB, čl. III-7:501 DCFR). Povinnost k plnění zaniká, oprávnění plnit zůstává. Z toho důvodu osnova staví do čela úpravy promlčení dvě právní pravidla. Za prvé, že pokud právo nebylo vykonáno v promlčecí lhůtě, promlčí se a dlužník není povinen plnit. Za druhé, že pokud dlužník plnil po uplynutí promlčecí lhůty, nemůže požadovat, aby mu plnění bylo vráceno. Teprve pak následuje třetí pravidlo, podle kterého soud přihlédně k promlčení jen k dlužníkově námitce.**

Zdejší právní tradice staví od přijetí všeobecného občanského zákoníku (§ 1502 ABGB) dvě stě let na konceptu, že zákonná úprava promlčení je kogentní. V kontextu kontinentálního práva to není řešení nijak neobvyklé. Pro občanský zákoník se to dnes dovozuje povahou ustanovení (§ 2 odst. 3 obč. z.), obchodní zákoník má v tom směru výslovnou úpravu § 263 odst. 1. Osnova sleduje uvolnění tohoto přístupu. Nicméně bere v úvahu, že promlčení má své funkce, které není na místě rozrušit. **Protože se opouští plošný zákaz dohod, jimiž se někdo vzdává práv, která mu mohou vzniknout teprve v budoucnu (§ 574 odst. 2 obč. z.), nahrazuje se dílčími konkrétními vyloučeními možnosti vzdát se práva předem ve věcně odůvodněných případech.** Za jeden z nich se pokládá i předchozí vzdání se práva vznést námitku promlčení. Vyloučení možnosti vzdát se námitky promlčení předem se formuluje jednoznačně; **platně se dlužník může vzdát práva namítat promlčení až poté, co promlčecí lhůta uplynula.** V tom směru se tedy navrhuje zachování současného stavu, který v daném ohledu rozhodně není evropskou raritou (srov. např. čl. 141 švýcarského OR). Toto pojetí má zdůvodnění především v tom, že námitku promlčení lze vznést až po dosti dlouhé době. Málokdo z kontrahentů zpravidla domyslí, co bude za dva či tři roky nebo za deset let

potom, co jeho povinnost vznikne. Zmírnit dopady tohoto zákazu osnova sleduje úpravou možnosti ujednat si kratší promlčecí dobu až do limitu jednoho roku. **Zachovává se rovněž úprava možného prodloužení promlčecí lhůty, obdobně jak to již dnes zná obchodní právo, a to až na patnáct let.** Obdobnou úpravu zkrácení i prodloužení promlčecí lhůty zná např. DCFR (čl. III.-7:601).

Zásadu, že promlčené právo nelze vykonat, namítne-li dlužník promlčení, prolamují některé výjimky. Jejich justifikace je dána jak obecnými zásadami spravedlnosti, tak i praktickými důvody. Obě umožňují věřiteli promlčené pohledávky v odůvodněných případech obranu vůči dlužníkově nepromlčené protipohledávce. První výjimku představuje recepce § 107 odst. 3 obč. z. Jde o případy neplatnosti či zrušení smlouvy zakládající **synalagmatický závazek**. Tehdy stranám vzniká povinnost vrátit si, co si plnily. Vzhledem k tomu, že k plnění a protiplnění může dojít v různém čase, může dojít i k promlčení pohledávky jedné ze stran. Stejná situace může nastat **i při úplatném převodu vlastnického práva: je-li smlouva neplatná**, zůstává prodávajícímu vlastnické právo, může se domáhat vindikace a toto jeho právo se nepromlčuje, zatímco právo kupujícího na vrácení kupní ceny ano. Proto § 107 odst. 3 obč. z. stanoví, že v těchto případech přihlédne soud k námitce jen v případech, kdyby i druhá strana mohla promlčení namítat. Citované ustanovení, jak známo, v občanském zákoníku dlouho chybělo. Praktické obtíže s tím spojené vyřešila nejprve judikatura. Konkrétně šlo o stanovisko občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu ve zprávě Cpj 34/74 ze dne 28. 3. 1975 (R 26/75, s. 275). Nejvyšší soud zde dospěl k závěru, že žalobě prodávajícího na vrácení prodané věci by soud „mohl vyhovět jen tehdy, kdyby ve výroku rozsudku mohl vyjádřit synalagmatický závazek obou účastníků neplatné či zrušené smlouvy k vrácení plnění obou stran.“ Odpovídající právní pravidlo bylo do zákona zařazeno novelou č. 131/1982 Sb. Dnes vyvolává problémy otázka spojená s možností jeho aplikace **na případy bezdůvodného obohacení vzniklého z neplatných obchodních smluv**, poté, co se Nejvyšší soud ustálil v názoru, že se právo na vydání bezdůvodného obohacení promlčuje podle obchodního zákoníku (R 26/2004). Tyto nejasnosti sjednocením obligačního práva v osnově odpadnou. WWW.CAK.CZ 49 BULLETIN ADVOKACIE 1-2/2011 články Druhá výjimka sleduje obdobný účel. Ani ona nepředstavuje v našem právu nic převratného. Osnova recipuje § 388 odst. 2 obch. zák. I věřiteli promlčené pohledávky se **zachovává možnost obrany nebo započtení vůči protipohledávce druhé strany**. Vzorem pro tuto úpravu je čl. 25 odst. 2 Newyorské úmluvy o promlčení, zčásti se ostatně kryje s § 215 BGB i s některými dalšími zahraničními úpravami.

II. CO SE PROMLČUJE?

Různé právní kultury označují předmět promlčení odlišně. Nelze tedy tvrdit, že v daném směru existuje nějaká internacionální jednota. Tak např. podle francouzského, španělského nebo ruského občanského práva se promlčují **žaloby**. Podle německého nebo polského civilního kodexu se promlčují **nároky**. Podle občanských zákoníků Rakouska, Portugalska nebo Itálie se promlčuje **právo**. Tak tomu je tradičně rovněž ve zdejší právní kultuře. Konstrukce, že promlčením subjektivního práva zaniká nárok, který je složkou subjektivního práva, s tím, že právo samo nadále trvá jako naturální, je ve zdejším právním prostředí dobře srozumitelná. Proto na ní ani osnova občanského zákoníku nechce nic měnit. **Osnova se drží dosavadního pojetí, že promlčení podléhají subjektivní majetková práva** (srov. § 100 odst. 2 obč. z.). Přijaté řešení má tři hlavní důsledky.

Předně bylo nutné vyřešit, jaký má na osobní práva vliv čas. Osnova respektuje, že existenci osobních práv nemůže plynutí času ohrozit. Zároveň se však jeví jako vhodné zabránit, aby osoba, dotčená zásahem do svého osobního práva, mohla stíhat původce jednotlivého útoku i

neúměrně dlouhou dobu po jeho skončení. Současná úprava umožňuje domáhat se satisfakce i po desetiletích. Proto se navrhuje subjektivní prekluzivní lhůta v trvání tří let. (Jde o obdobné řešení, s jakým se přistupuje k vlastnickému právu, které je sice nepromlčitelné, ale přesto může po uplynutí zákonné doby zaniknout vydržením.) Omluvě učiněné i po uplynutí této lhůty a mimo právní mechanismy přirozeně nic nebrání.

Druhým důsledkem je opuštění konstrukce promlčení práva učinit právní úkon, kterou zavedl obchodní zákoník (§ 387 odst. 2, § 391 odst. 2 obch. z.). Teorie i praxe přijaly tuto úpravu s rozpaky a postupem času se stále více jeví jako neživotná.

Koncepce, že se promlčují majetková práva, vyžaduje stanovit výjimky z pravidla.

Ve shodě s § 100 odst. 2 obč. z. se navrhuje i do budoucna výslovně vyjádřit, že **se vlastnické právo nepromlčuje**. Hlavní důsledek tohoto pojetí je v nepromlčitelnosti práva domáhat se vydání věci za předpokladu, že vlastnické právo trvá. I v tomto ohledu můžeme pozorovat různé přístupy. Např. podle německého práva se nárok na vydání vlastnictví promlčuje (§ 197 odst. 1 BGB), zatímco podle italského zákoníku vlastnicko právo na vydání věci promlčení nepodléhá (čl. 948 Codice civile). Ve vztahu k ochraně vlastnického práva je podstatné, že osnova opouští ukázkový relikv právních přístupů tzv. socialismu k vlastnictví v podobě § 105 obč. z., zakotvujícího promlčení práva oprávněného dědice na vydání dědictví v tříleté lhůtě. S tímto pojetím přišel občanský zákoník z r. 1950 (§ 558) recepcí ze sovětského práva;² s malou změnou je v r. 1964 převzal i platný občanský zákoník. Jde o řešení v mezinárodním srovnání zcela ojedinělé. Bylo kritizováno již dávno³ poukazem na vnitřní rozpor zákoníku, který vychází z koncepce, že dědic nabývá dědictví smrtí zůstavitele, stává se tudíž vlastníkem – a přesto se jeho nepromlčitelné vlastnické právo promlčuje ve třech letech, dokonce i vůči tomu nepravému dědici, který získal dědictví mala fide. Osnova tedy nezamýšlí upravit promlčení práva na vydání dědictví, s tím, že pravý dědic má mít stejnou ochranu jako vlastník. Promlčení nepodléhají ani věcná práva obdobná vlastnickému, jako jsou právo na zřízení nezbytné cesty, právo na vykoupení reálného břemene a právo spoluvlastníka domáhat se rozdělení společné věci. Pro tato majetková práva je specifické, že actio nata est vznikem určitého stavu (ztrátou přístupu k veřejné cestě, vznikem reálného břemene nebo vznikem spoluvlastnictví), ale přesto nelze dovozovat, že by se mohla promlčet. Výjimky obdobného druhu zná např. právo rakouské (§ 1481 ABGB) nebo španělské (čl. 1965 Código Civil). Speciální řešení vyžadují některá zajišťovací práva zabezpečující věřitele věcněprávně. Pokud jde o zástavní právo, navrhuje se opuštění lakonického pravidla třetí věty § 100 odst. 2 obč. z. V osnově se zamýšlelo vyjádřit, že zástavní věřitel má i po promlčení své pohledávky právo uspokojit se ze zástavy, dokud zástavní právo trvá, a že v případech, kdy byla zástava zástavnímu věřiteli vydána, nemůže dojít k promlčení zástavního práva, dokud má věřitel zástavu u sebe. Původní návrh příslušného ustanovení byl mnohokrát oponován a revidován, až se dospělo k barokizujícímu výsledku, který je srozumitelnosti dost na újmu, tudíž bude na místě text přepracovat. Pokud jde o zadržovací právo, pak ani v tomto případě nemůže být promlčení věřitelovy pohledávky na újmu jeho právu uspokojit se ze zadržované věci, dokud ji má u sebe. Splnění dluhu lze zajistit i zajišťovacím převodem práva. V tom směru se ve vztahu k promlčení navrhuje převzít § 216 odst. 2 BGB. Pokud jde o výživné, recipuje se § 98 zákona o rodině. Vzalo se v úvahu, že ustanovení je dobře srozumitelné, nevyvolává obtíže v praxi a že literatura a judikatura jeho obsah a kontury za dlouhá léta užívání dostatečně zmapovaly. Zachována je zásada, že se právo na výživné nepromlčuje. Námitku, že jde o obecné právo, které není nárokem, nepovažují za případnou. Vlastnické právo rovněž není nárokem, a přesto se i o něm stanoví – stejně jako již dnes – že se nepromlčuje, aniž to vyvolává rozpaky. Smysl § 98 zákona o rodině i textu převzatého osnovou je zřejmý: i když ten, kdo má právo na výživné, neuplatní od jeho vzniku v obecné promlčecí lhůtě právo na žádné dílčí plnění výživného,

nepromlčí se jeho právo na výživné, ale promlčují se postupně jen jeho práva na dílčí plnění. Pravidlo, podle něhož se výživné přizná zásadně až ode dne zahájení soudního řízení, nemá s promlčením nic společného. Jde o vyjádření zásady *nemo pro praeterito alitur* (výživné za prošlý čas se nehradí). Její zařazení k ustanovením o promlčení je systematicky vadné. Při revizi textu odtud bylo také odstraněno.

V. PROMLČECÍ LHŮTA NEBO PROMLČECÍ DOBA?

Zákonná ustanovení platných soukromoprávních předpisů používají výrazů „lhůta“ a „doba“ vcelku libovolně. V souvislosti s promlčením se občanský zákoník – obdobně jako jeho předchůdce z r. 1950 – ustálil na výrazu „promlčecí doba“. Stejný výraz zvolil i obchodní zákoník a pod vlivem občanského zákoníku i nový zákoník práce. Naproti tomu někdejší zákoník mezinárodního obchodu (zák. č. 101/1963 Sb.) i starý zákoník práce znaly promlčecí lhůtu. Nelogičnost současné úpravy vyznívá nejnázorněji v souvislosti s ustanovením § 122 odst. 3 obč. z. Podle něho, pokud konec lhůty připadne na sobotu, neděli nebo svátek, je posledním dnem lhůty nejbližší následující pracovní den. Má to tedy platit jen pro lhůty a pro doby nikoli? Platí-li však § 122 odst. 3 obč. z. i pro promlčecí dobu, platí nebo neplatí pro jiné doby? Zaváží-li se např. plnit do 1. 1. 2011, znamená to, že musím plnit ještě 3. 1. 2011? To samozřejmě nikoho nenapadne; povinnost k plnění skončí 1. lednem 2011. Stejně tak nikoho nenapadne, že by v obdobné situaci nemohlo být právo ohrožené promlčením uplatněno ještě 3. 1. 2011, byť poslední den promlčecí doby připadl na 1. 1. 2011. Jsou však i komplikovanější případy. Občanský zákoník např. upravuje u nájmu výpovědní lhůtu (§ 677 obč. z.). Končí-li tedy výpovědní lhůta při nájmu domu 1. 1. 2011, znamená to, že mohu dům ještě 2. 1. 2011 nerušeně užívat a začít jej vyklizovat ve shodě s § 122 odst. 3 obč. z. až 3. 1. 2011?

Osnova tyto pojmové zmatky a nejasnosti z nich plynoucí odstraňuje rozlišením právního významu lhůty a doby. Lhůtou je čas vymezený určité osobě, aby si projevem vůle zachovala vlastní právo. V ostatních případech jde o dobu. Oboje se důsledně rozlišuje, tudíž se v osnově setkáme se záruční dobou, s výpovědní dobou, s dobou prodlení, ale se lhůtou promlčecí, prekluzivní, akceptační apod. Pak dává smysl i pravidlo § 122 odst. 3 obč. z., které osnova převzala.

VI. ACTIO NATA

Počátek promlčení je vázán na okamžik, kdy je *actio nata*, tedy kdy právo vymahatelné u orgánu veřejné moci mohlo být u tohoto orgánu poprvé uplatněno. Tímto orgánem je zpravidla soud. Tak je již dnes rozuměno § 101 obč. z., stejně stanoví i § 391 odst. 1 obch. zák. K tomu je třeba dodat dvojí. Nezapomnělo se na případy práv, která mají být vymáhána u soukromé arbitráže. Do společných ustanovení osnovy je recipován § 760 obch. z. Stanoví se, že právní pravidla vztažená v navrhovaném zákoníku k uplatnění práva u soudu, k soudnímu řízení nebo soudnímu rozhodnutí se podle tohoto ustanovení obdobně použijí i pro uplatnění práva před rozhodcem, pro rozhodčí řízení nebo pro rozhodčí nález. Kdy je *actio nata*, upřesňují některá zvláštní ustanovení. Vychází se z pojetí, že věřitel nemůže své právo uplatnit, pokud nezná okolnosti podstatné pro podání žaloby. Vzhledem k zásadě *vigilantibus iura scripta sunt* však z této výhody nelze těžit, pokud věřitel uvedené okolnosti nezjistil vlastní nedbalostí. Pro určité případy se blíže specifikuje, o jaké konkrétní okolnosti se jedná. Tak tomu je zejména u práva na náhradu škody a na vydání bezdůvodného obohacení. Určitá práva nemohou být u soudu uplatněna bez dalšího.

Osnova tudíž recipuje obsah § 102 obč. z. Obdobně, jako je tomu dnes (srov. např. § 504, 509, 625, 763, 771 obč. z.), zamýšlí se převzít i do budoucna řešení, že určitá obligační práva musí být nejprve uplatněna u protistrany. Jde hlavně o práva vzniklá z vadného plnění, u nichž se k jejich zachování vyžaduje reklamace v reklamační lhůtě, méně často o případ náhrady škody způsobené porušením smluvní povinnosti. Proto se navrhuje v souladu s dosavadním chápáním počátku promlčecí lhůty v těchto případech zachovat i nadále právní pravidlo, že pokud má být určité právo uplatněno nejprve u příslušné osoby, počne promlčecí doba běžet až ode dne, kdy bylo takto uplatněno. Byla-li tedy např. vada včas reklamována, počne promlčecí lhůta běžet ode dne reklamace, nebyla-li reklamována včas, počne promlčecí lhůta běžet od konce reklamační lhůty. [Osnova nepřejímá konstrukci prekluze práv vzniklých vadným plněním upravenou dnes v občanském zákoníku (§ 504), ale obdobně jako obchodní zákoník zakládá dlužníkovi právo na námitku opožděné reklamace.] V osnově se navrhuje stanovit i některé další zvláštní případy počátku běhu promlčecí lhůty. Zčásti se tak děje navázáním na dosavadní úpravu. Tak tomu je u peněžitých i nepeněžitých dílčích plnění (§ 103 obč. z., § 392 odst. 2 obch. z.), u práva na pojistné plnění (§ 8 zákona o pojistné smlouvě) nebo u práva na peněžní prostředky uložené na běžném či jiném účtu (§ 100 odst. 3 obč. z., § 396 obch. z.). V posledně uvedeném případě vylučuje § 101 odst. 3 obč. z. promlčení, „pokud vkladový vztah trvá“, zatímco § 396 váže počátek promlčecí lhůty „ode dne zániku smlouvy“. V obou případech se chce vyjádřit totéž, leč v obou případech jde o nepřesné vyjádření: „vkladový vztah“ trvá, dokud jsou peněžní prostředky vedeny na účtu a výraz „zánik smlouvy“ je juristicky nesprávný. Proto osnova spojuje počátek běhu promlčecí lhůty se zánikem smluvního závazku, tj. se dnem, kdy obligace ex contractu zanikla. Některé zvláštní úpravy platného práva osnova opouští jako nadbytečné (např. § 392 odst. 1, 394 odst. 1 a 3 nebo § 395 obch. z.), jiné zavádí jako nové. Jedním z těchto případů je návrh úpravy vztažené ke způsobení újmy na zdraví nezletilého, který není plně svéprávný. U kolébky tohoto ustanovení stál § 208 BGB, jehož záběr je však omezen na případ práv vzniklých neplnoletým osobám při porušení jejich sexuálního sebeurčení (sexuelle Selbstbestimmung). Původní návrh směřoval k převzetí tohoto ustanovení doslova. V rekodifikační komisi však převládl názor, že záběr ustanovení je příliš úzký a že má být vztaženo na jakoukoli újmu na zdraví způsobenou nedospělým. Proto bylo upraveno tak, aby dopadalo na jakýkoli případ újmy na zdraví způsobené těmito osobám. V těchto případech počne promlčecí lhůta běžet až dnem, kdy se nezletilý stane svéprávným. Toto právní pravidlo je nutné vykládat v kontextu s obecným ustanovením stanovujícím, jak se promlčují práva na jednotlivá plnění vyplývající z újmy na zdraví. Již z této souvislosti plyne, že právo na náhradu nemůže být promlčeno dříve, než poškozený mohl nabýt vědomost o okolnostech rozhodných pro uplatnění svého práva. Nicméně i v tom směru bude vhodné text ještě upravit.

VII. DÉLKA PROMLČECÍ LHŮTY

Navrhuje se zachovat obecnou promlčecí lhůtu v trvání tří let, jak je tomu dosud (§ 101 obč. z.), avšak jako lhůtu subjektivní, počítanou ode dne, kdy se oprávněný dozvěděl (nebo měl a mohl dozvědět, ale z vlastní nedbalosti se nedozvěděl) o okolnostech podstatných pro uplatnění jeho práva. Osnova kalkuluje s počátkem subjektivní lhůty stanoveným alternativně. Oprávněný se může o okolnostech zakládajících mu právo dozvědět dříve, třeba náhodou, než odpovídá objektivnímu hledisku nedbalosti, ale může se dozvědět i později. Reformované německé právo (§ 199 odst. 1 BGB) přijalo rovněž koncepci alternativně stanoveného počátku. Který z nich se uplatní, rozhodne v případě sporu soud. Možnost uplatnit právo v subjektivní lhůtě je však omezena objektivní desetiletou lhůtou počítanou ode dne, kdy právo mohlo být uplatněno poprvé. Klade se otázka, zda dopad objektivní lhůty nevyloučit pro případ újmy na zdraví, jak je tomu dosud (§ 106 odst. 2 obč. z. in fine), anebo zda objektivní

lhůtu pro tyto případy neprodloužit. Z obecné úpravy se navrhuje některé výjimky. Ty zpravidla sledují současnou úpravu. Pokud jde o lhůty kratší, zamýšlí se zachovat jednoroční promlčení práva domáhat se soudního určení obsahu smlouvy, pokud strany uzavřely smlouvu o smlouvě budoucí a druhá strana nesplní povinnost budoucí smlouvu uzavřít (dnes srov. § 292 odst. 2 obch. z.). Stejně tak osnova zachovává jednoletou promlčecí lhůtu pro případy práv vzniklých ze škody na dopravovaných věcech nebo z opožděného dodání zásilky, byť z přístupů platného práva (§ 108 obč. z., § 399 obch. z.) přejímá k dopravcům a zasílatelům méně vstřícné řešení obchodního zákoníku. Očividný problém se váže na krátkost lhůty ve srovnání s případy jiných škod. Důvody, proč současné právo omezuje promlčení délkou jednoho roku, jsou dostatečně známy. Jde o relikt převzatý do platného občanského práva z občanského zákoníku z r. 1950 (§ 473 odst. 1, § 484 odst. 2), který byl odůvodněn „snahou zabránit komplikovaným sporům, v nichž zejména provádění důkazů po delší době by bylo velmi obtížné“ (DZ k § 473 cit. zák.). I dnes se omezení promlčecí lhůty dopravcům na jeden rok odůvodňuje obdobně – „tím, že pro dopravce by bylo se zřetelem k hromadnosti dopravy i k velké početnosti případů neúnosné uchovávat po delší dobu potřebné listinné, popř. jiné doklady důležité pro případné spory.“⁴ Není pochyb, že takové odůvodnění stojí na velmi slabých základech a že by bylo vhodnější tuto konstrukci opustit. Příprava návrhu zákona se však odehrává v konkrétním sociálním, politickém a hospodářském prostředí a k naznačenému kroku by bylo zapotřebí víc než kritické hlasy dvou nebo tří profesorů. Desetiletá promlčecí lhůta má být vztažena nejen k věcným břemenům (resp. ke služebnostem a reálným břemenům), jak tomu je dosud (§ 109 obč. z.), ale ke všem promlčitelným právům zapsaným v katastru nemovitostí nebo jiném veřejném seznamu. Stejně jako dnes (§ 110 obč. z.) má být zachováno desetileté promlčení práv přiznaných pravomocnými rozhodnutími nebo uznaných dlužníkem, jakož i práv na pojistné plnění ze životního pojištění (§ 8 zák. o pojistné smlouvě). Na patnáct let se prodlužuje objektivní promlčecí lhůta, byla-li škoda způsobena úmyslně nebo bylo-li úmyslně získáno bezdůvodné obohacení. Z praxe jsou známy komplikace vyvolané dlužníkovou smrtí, zejména když promlčecí lhůta dobíhá. Věřitel se pak často ocitá v nezáviděníhodné situaci, protože nemá jistotu, koho má o plnění žalovat. Z toho důvodu se v osnově navrhuje stanovit, že v těchto případech promlčecí lhůta skončí nejdříve šest měsíců poté, co dědici bylo nabytí dědictví potvrzeno. Bylo již uvedeno, že se v osnově navrhuje oslabit zdejší tradici kogentní povahy ustanovení o promlčení. Strany si budou moci ujednat delší promlčecí lhůtu, nanejvýš však patnáctiletou. Jde-li o práva ze smluv, zamýšlí se stranám umožnit ujednat si i zkrácení promlčecí lhůty až na jeden rok (shodně DFCR v čl. III.-7:601 odst. 2), ledaže se jedná o náhradu újmy na zdraví. V této souvislosti se navrhuje vyloučit možnost ujednání delší či kratší promlčecí lhůty v neprospěch slabší strany. Která strana je slabší, naznačuje osnova na jiném místě vyvratitelnou právní domněnkou. Podle ní je slabší stranou osoba, která vystupuje v hospodářském styku vůči podnikateli mimo souvislost s vlastním podnikáním. Protože jde o domněnku vyvratitelnou, lze proti ní vést důkaz. Stejně tak lze dokazovat, že se také jiné osoby ocitly v jiných situacích v pozici slabší strany. Zpravidla to bude vyplývat z povahy věci – srov. např. osoby zčásti a plně svéprávné, osoby nezletilé a zletilé, nebo osoby zaměstnance a zaměstnavatele apod.

VIII. BĚH PROMLČECÍ LHŮTY

Pro určité situace se jeví jako vhodné stanovit, že se běh promlčecí lhůty zastaví, anebo že se počátek jejího běhu odloží až na dobu, kdy odpadne překážka, která věřiteli brání jeho právo řádně uplatnit. Platná úprava je v tomto ohledu dosti skoupá (§ 112 až 114 obč. z., § 402 až 404 obch. z.) a nepamatuje na další odůvodněné případy. Tak např. § 114 obč. z. pamatuje na nezletilé děti a jejich zákonné zástupce, ale již nikoli na poručníky a poručenice. Totéž ustanovení pamatuje na manžele, ale už ne na osoby žijící ve společné domácnosti. Vedle

toho jsou i jiné situace, např. případy, kdy dlužník znemožní věřiteli uplatnění práva lstí, zabráni-li mu v tom hrozbou, anebo zabráni-li věřiteli v uplatnění jeho práva vyšší moc. Osnova se snaží vzít tyto zvláštní případy v úvahu, hlavně s inspirací v reformovaném německém právu (§ 206, 207 BGB).

Z německého občanského zákoníku se navrhuje převzít i myšlenka § 203 BGB a vyloučit běh promlčecí lhůty pro případ, že strany o právu, které má být uspokojeno, vyjednávají, popř. že si jednáním vyjasňují okolnosti, o které věřitel své právo tvrdí a opírá. Ani z tuzemské praxe nejsou neznámy případy, kdy dlužník jednání pod různými záminkami protahuje, dokud právo není promlčeno, a poté uplatní námitku promlčení a odmítne plnit. Judikatura pak nemá jiný prostor, než žalobu zamítnout, ledaže se dospěje k závěru, že námitka promlčení odporuje dobrým mravům (srov. např. rozsudek Městského soudu v Praze č. j. 14 Co 561/2005-241 z 25. listopadu 2005). Osnova vychází z pojetí, že pokud v takovém případě promlčecí lhůta již počala běžet, její běh se po dobu mimosoudního vyjednávání zastaví, a pokud ještě běžet nezačala – např. je-li poškozenému znám delikt i škůdce, nikoli však výše škody – odloží se její počátek na dobu, kdy strany jednání ukončí. Dojde-li z uvedeného důvodu k zastavení promlčecí lhůty, navrhuje se stanovit, že neskončí dříve než za šest měsíců poté, co se znovu rozběhla. Tím věřitel získá dostatečný prostor, aby své právo mohl řádně uplatnit.

I promlčené právo se může stát znovu vymahatelným. Tak tomu je v případě, kdy dlužník promlčené právo uzná, nebo kdy je právo přiznáno rozhodnutím příslušného orgánu, třebaže již bylo v době vydání rozhodnutí promlčeno, ale dlužník promlčení nenamítl. Také na to osnova pamatuje zvláštním ustanovením.

IX. ZÁVĚR

Stejně jako u jiných institutů nepřevládla ani u návrhu nové úpravy promlčení bezhlavá snaha všechno bez rozmyslu měnit, jakkoli je to osnově některými kritiky podsouváno. Současně je třeba mít na mysli, že tvorba návrhu zákona není věcí svobodného vědeckého bádání, protože základní paradigmaty osnovy nastavují politická rozhodnutí.

Pokud jde o promlčení, bylo politické zadání v obecné rovině jasné: vyjít ze současné úpravy v občanském zákoníku s přihlédnutím k úpravě obchodního zákoníku a občanskoprávní úpravu promlčení v základu neměnit, ale nanejvýš obohatit o některé nové prvky. Proto osnova vychází z dosavadního občanskoprávního pojetí promlčení majetkových práv. Z toho důvodu také v osnově nacházíme řadu ustanovení známých ze současné úpravy, např. § 102, 103, 106, 107, 110, 111 obč. z., § 388 odst. 2, § 399 nebo § 400 obch. z., § 98 zákona o rodině, § 8 zákona o pojistné smlouvě aj. Základ zůstává stejný. Je samozřejmě jiný, než jaký vytvořilo právo francouzské nebo německé nebo nějaké jiné; úpravy promlčení se v jednotlivých právních řádech liší. Proto i posuzování české osnovy paradigmaty německé právní doktríny nutně vyvolá různá nedorozumění. Podstatné posuny proti současné úpravě jsou dva. **Předně se zamýšlí posílit právní postavení osoby, které právo patří: zvláště zavedením tříleté subjektivní promlčecí lhůty jako lhůty obecné a rozšířením případů, kdy promlčecí lhůta nepoběží vzhledem k překážkám, které mohou uplatnění práva ztížit nebo zabránit. Druhá změna je v liberalizaci navrhované úpravy návrhem ujednat si jinou než zákonnou promlčecí lhůtu.**

Na připomínkách L. Tichého lze ocenit jeho zřejmou a léty osvědčenou podporu rekodifikačního úsilí ministerstva spravedlnosti na poli civilního práva i snahu výslednou podobu osnovy zlepšit. Projevilo se to jeho aktivitou při organizování diskusních fór k návrhu občanského zákoníku i v jeho zapojení do prací na přípravě osnovy v rámci revize ustanovení o náhradě škody. Zdejší kritika L. Tichého je jiné kvality a sleduje jiný cíl než nářky, že se

někdo nechce učit, co je výměnek, jak jsme se na stránkách Bulletinu advokacie nedávno také mohli dočíst. **Nepochybně bude na místě některým podnětům L. Tichého vyhovět. Např. ustanovení o promlčení zástavního práva musí být nutně změněno, vhodná bude formulační úprava ustanovení o náhradě za újmu na zdraví nezletilých a zvažít lze i jiné zásahy do textu osnovy. Mezi připomínkami se však objevuje v poměrně významném rozsahu i věcně neodůvodněná kritika poznamenaná nepochopením nebo neznalostí celkového textu osnovy.**

-
1. Svoboda, E.: Výbor prací z práva občanského a z právní filosofie, 1. vydání, Melantrich, Praha 1939, str. 7-8. Návrh úpravy promlčení v osnově občanského zákoníku §48 WWW.CAK.CZ články BULLETIN ADVOKACIE 1-2/2011 III.
 2. Nejvyšší soud RSFSR se 19. 4. 1926 usnesl, že se právo oprávněného dědice na vydání dědického podílu (čl. 429 občanského zákoníku RSFSR z r. 1922) promlčuje po třech letech; srov. Procházka, J.: Občanský zákon Ruské sovětské federativní socialistické republiky, 1. vydání, Svoboda, Praha 1946, str. 196.
 3. Čížkovská, V.: Úvaha o realizaci socialistického principu odměňování podle zásluh v občanskoprávních vztazích, Právník, CIX, 1970, str. 214 an. Ilustrační foto 50 WWW.CAK.CZ články BULLETIN ADVOKACIE 1-2/2011
 4. Švestka, J. in Švestka, J. - Spáčil, J. - Škárová, M. - Hulmák, M. et al.: Občanský zákoník. I. § 1-459. Komentář, 2. vydání, C. H. Beck, Praha 2009, str. 613. 52 WWW.CAK.CZ články BULLETIN ADVOKACIE 1-2/2011